

РОЗДІЛ V. ПРОБЛЕМИ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

УДК 378.147:784-029:613

Наталія Гуральник

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
ORCID ID 0000-0003-2589-7398

Людмила Тоцька

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
ORCID ID 0000-0001-6725-6260

Го Сяофен

Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського
ORCID ID 0000-0002-9324-6733
DOI 10.24139/2312-5993/2021.08/279-288

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ УДОСКОНАЛЕННЯ ВОКАЛЬНО-ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В ПЕДАГОГІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТАХ

У представленій статті розглядається проблема оновлення технології навчання вокалу в умовах модернізації мистецької освіти. Мета полягає в розкритті безпосередньої залежності успішності цього процесу в закладах вищої освіти від системи фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. Зокрема, вокально-фахова підготовка здобувачів освіти в педагогічних університетах потребує оновлення форм та методів навчання з урахуванням збереження здоров'я голосового апарату майбутнього фахівця. Реалізація цієї мети потребує вирішення складних завдань, які пов'язані з підвищенням рівня фахової підготовленості за рахунок застосування новітніх технологій вокально-фахової підготовки. Оптимальна реалізація професійної активності майбутнього вчителя музичного мистецтва в перспективі безпосередньо залежить від результатів звернення педагогічної уваги на збереження здоров'я голосового апарату майбутніх фахівців.

Ключові слова: вокальна підготовка, голосовий апарат, здоров'язбереження, фахові технології, здобувачі вищої освіти.

Постановка проблеми. Важливим напрямом сучасної мистецької освіти визначено пошук умов удосконалення процесу вокально-фахової підготовки здобувачів освіти в педагогічних університетах. У цьому контексті окреслюється актуальність більш активного застосування здоров'язберігаючих технологій у процесі вокально-фахової підготовки. Адже рівень вокально-фахової підготовленості здобувачів освіти в педагогічних університетах із застосуванням здоров'язберігаючих технологій відображає міру його підготовленості до музично-освітньої практики в закладах середньої освіти, виступає передумовою ефективності музично-педагогічної діяльності й пошуку ефективних засобів підвищення вокально-виконавської і педагогічної майстерності.

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив, що окремі аспекти означеної проблеми розглядалися вченими в межах теорії та методики професійної освіти. Зазначимо, що вокальна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва є важливою складовою фахової підготовки здобувачів освіти факультетів мистецтв педагогічних університетів, що знайшло широке висвітлення в науково-методичній та психолого-педагогічній літературі.

Загальні педагогічні основи фахової підготовки здобувачів освіти педагогічних університетів висвітлювалися в роботах А. Алексюк, І. Беха, І. Зязюна, І. Підласого, М. Фіцули та ін. Специфіку педагогічної діяльності вчителя визначили такі вчені, як С. Архангельський, В. Галузинський, В. Сластьонін та ін. Питання фахової підготовки здобувачів освіти педагогічних університетів та новітньої теорії педагогіки мистецтва розглядаються в дослідженнях Л. Масол, О. Олексюк, О. Ростовського, О. Рудницької, Г. Ніколаї; науково-методичні аспекти підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва аналізувалися в працях Н. Гуральник, А. Козир, Н. Кьон, В. Муцмахера, Ю. Ростовської, Л. Хлебнікової та ін. Положення теорії та практики вокальної підготовки висвітлювалися в дослідженнях Н. Гребенюк, Л. Дмитрієва, В. Ємельянова, В. Морозова, В. Юцевича; історичні аспекти розвитку вокального мистецтва і вокального виконавства – В. Багадурова, Б. Гнидь, О. Стахевича; становлення і розвиток української вокально-педагогічної школи – В. Антонюк, В. Іванова, Л. Тоцької; психологічні аспекти вокального процесу – В. Єрмолаєва, Б. Теплова, А. Зданович; акустичні особливості процесу звукоутворення – С. Ржевкіна, Л. Дмитрієва, Н. Жинкіна, Р. Юссона; орфоепічні норми вокального інтонування аналізували Б. Базиликут, О. Знаменська, А. Ковбасюк, Лоу Яньхуа, О. Микиша та ін.

Отже, огляд фундаментальних праць із теорії музичної та вокальної педагогіки свідчить про те, що більшість досліджень у сфері вокально-фахової підготовки здобувачів освіти проводилася з проблем розвитку співацького голосу вокалістів та їх підготовки до сольної виконавської діяльності. Питання застосування здоров'язберігаючих технологій у процес вокально-фахової підготовки здобувачів освіти в педагогічних університетах, майбутніх учителів музичного мистецтва, недостатньо розкриваються в науково-методичних дослідженнях. Зокрема, дослідники у своїх наукових і методичних доробках, присвячених фаховій підготовці майбутнього вчителя музичного мистецтва, висвітлювали окремі аспекти вокального розвитку здобувачів освіти. Це, зокрема, питання гігієни співацького голосу, які розглядались у працях М. Глибоковського,

А. Єгорова, К. Злобіна, І. Левідова, Д. Люша. Дотичними питанням збереження здорового голосового апарату вважаємо і дослідження в галузі фізіологічних основ співочого процесу й фоніатрії, здійснені Ф. Заседателевим, А. Єгоровим, В. Конторовичем, М. Фомічовим та ін. Натомість, комплексному підходу до розв'язання проблеми застосування здоров'язберігаючих технологій у процес вокально-фахової підготовки здобувачів освіти педагогічних університетів та розробленню відповідної методики не приділено належної уваги.

Мета статті – висвітлити сутність і зміст застосування здоров'язберігаючих технологій у процесі вокально-фахової підготовки здобувачів освіти в педагогічних університетах.

Методи дослідження: аналіз, узагальнення наукових джерел стосовно вокально-фахової підготовки здобувачів освіти в педагогічних університетах, термінологічний аналіз для уточнення сутності та змістових особливостей здоров'язберігаючих технологій у процесі вокально-фахової підготовки здобувачів освіти в педагогічних університетах.

Виклад основного матеріалу. Специфіка вокально-фахової підготовки в закладах вищої освіти вимагає формування високого рівня розвитку вокально-технічного комплексу вмінь і навичок, усвідомлення закономірностей процесу звукоутворення, розвитку вокальних слухово-педагогічних умінь, зокрема, оволодіння науково-теоретичною базою знань з голосових проблем співацького апарату. Аналіз науково-методичної літератури показав, що у вокально-педагогічній практиці досить часто використовуються емпіричні методи вокального розвитку, без наукового і практичного підґрунтя застосування здоров'язберігаючих технологій, тобто виникають суперечності між традиційними методами роботи зі здобувачами освіти й потребами вокально-фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.

Під здоров'язберігаючими технологіями вчені Т. Бойченко (Бойченко, 2005), О. Ващенко, С. Свириденко (Ващенко, Свириденко, 2006) мають на увазі:

- сприятливі умови навчання, тобто адекватність вимог, відсутність стресових ситуацій на заняттях та поза навчальним закладом, відповідні методики навчання й виховання;

- оптимальну організацію навчального процесу з урахуванням статевих, вікових, індивідуальних особливостей, відповідних гігієнічних норм;

- раціонально-організований руховий режим.

Так, Т. Бойченко (Бойченко, 2005) зазначала, що сутність здоров'язберігаючих технологій складається з:

- комплексної оцінки умов виховання й навчання, що дозволяють зберігати наявний стан здобувачів освіти;
- формування більш високого рівня здоров'я, навичок здорового способу життя;
- здійснення моніторингу показників індивідуального розвитку;
- прогнозування можливих змін здоров'я;
- проведення відповідних психолого-педагогічних, коригувальних і реабілітаційних заходів із метою забезпечення більш успішної навчальної діяльності та її мінімальної фізіологічної «вартості»;
- поліпшення якості життя суб'єктів освітнього середовища.

Звернемо увагу на те, що значення музичного мистецтва ще в добу християнства відображається у словах святителя Ниського (*Как научиться петь*, 2002, с. 113), який наголошував, що «музика є нічим іншим, як заклик до більш звеличеного способу життя, який наставляє тих, хто відданий добродію, не допускати у свої звички нічого не музичного, не гармонійного... Загалом музика навчає натягувати й відпускати струни душі в потрібний час, стежачи за тим, щоб наше життя неухильно зберігало правильну мелодію і ритм, уникаючи як надмірної розпущеності, так і надмірного напруження».

Розглядаючи історію становлення вокальної педагогіки, ми бачимо, що її розвиток неможливий без урахування психофізіологічних особливостей розвитку співацького голосу, знань про будову голосового апарату, здоров'язберігаючого режиму його роботи. Ще у Стародавній Греції лікарі вивчали будову голосового апарату людини. Так, ще Гіппократ (Стахевич, 2002) виявив, що верхні дихальні шляхи – джерело виникнення голосового звуку в людини, що під час ушкодження дихальних шляхів голос перестає звучати. Римський лікар Гален (II ст. н.е.) досліджував анатомію горла людини. Він звертав увагу на «значення сили подиху для звучання голосу співака, зазначав про деякі розходження голосоутворення у співі та ораторському мовленні» (Стахевич, 2002, с. 25). У 17-18 століттях наголошувалося на впливі залоз внутрішньої секреції на формування співацького голосу.

Аналіз історичного шляху становлення вокальної педагогіки дає уяву про те, що виведення вокальної підготовки зі сфери емпіричного етапу та накопичення теоретичної бази знань відбулося лише на початку 19 століття, завдяки науковим дослідженням у галузі експериментальної

психології та в суміжних галузях наук (фізіології, психології, педагогіки, фоніатрії, фонетики, фонопедії, біофізики, акустики, гігієни). Зауважимо, що науковці (М. Гарсія-син, М. Грачова, Ф. Заседателев, І. Левідов, А. Музехольд, Л. Работнов, С. Ржевкін, С. Сонке), які сформулювали наукові засади розвитку вокальної педагогіки й розкрили фізіологічно-акустичні аспекти процесу фонації, були вченими: фізіологами, акустиками, фізиками, фоніатрами, отоларингологами.

Ми можемо зробити висновки, що вокально-фахова підготовка тісно пов'язана не лише з вивченням питань вокального мистецтва і процесом постановки голосу, а й стимулює розвиток суміжних наук медицини, які складають наукову основу сучасної вокальної педагогіки, тобто впливають на створення й застосування здоров'язберігаючих технологій.

Нами було відображено зв'язок вокально-фахової підготовки з суміжними галузями наук на рис. 1.

Рис. 1. Взаємозв'язок вокально-фахової підготовки з суміжними науками

Зі сказаного вище можемо пересвідчитися, що вдосконалення вокально-фахової підготовки здобувачів освіти передбачає володіння вокально-педагогічною майстерністю, здійснення цілеспрямованого впливу на процес звукоутворення з метою покращення акустичних і тембральних якостей співацького голосу під час вироблення такого здоров'язберігаючого режиму роботи голосового апарату, за якого вокальний апарат має слугувати майбутньому вчителю музичного мистецтва протягом усього життя. Індивідуальні заняття з вокалу

передбачають досягнення здобувачем освіти певного рівня розвитку співацьких умінь і навичок, сформованості вокально-рухових стереотипів та доведення їх до автоматизму. Виходячи з трактувань означених понять різними педагогами-вокалістами і науковцями, можемо стверджувати, що вдосконалення співацького голосу відбувається в результаті цілеспрямованої вокально-фахової підготовки, спираючись на індивідуальний підхід до кожного здобувача вищої освіти.

Ми вважаємо, що усвідомлення сутності звукоутворювального процесу можливе лише за умови вивчення фізіології голосового апарату як складної біофізичної замкнутої системи. Адже спів є психофізіологічним процесом. Голосовий апарат потрібно досліджувати не лише як його функцію, а й як гармонічно координовану роботу всього організму людини, в основі якої задіяна кора головного мозку і його підкірка разом із периферійною нервовою системою. Схематично голосовий апарат розподіляється на такі взаємопов'язані групи дій:

- 1) звукоутворення (гортань, голосові складки);
- 2) дихання (трахея, бронхи, легені, грудна клітина, м'язи, що беруть участь у процесі дихання, діафрагма);
- 3) артикуляція (язик, губи, нижня щелепа).

Л. Работнов (Работнов, 1932) стверджував, що окремі частини голосового апарату можуть функціонувати порізно від інших, але у процесі фонації ці частини автоматично поєднуються одна з одною, тобто порушення в будь-якому органі, зміна психологічного настрою, загальна втома та інші фактори впливають на звучання голосу.

Зокрема, Л. Прохорова (Прохорова, 2006) визначає, що в галузі вокальної педагогіки процес звукоутворення розуміється як узгоджена діяльність трьох систем: генераторної, резонаторної та енергетичної.

Отже, вивчаючи наукову, педагогічну й методичну літературу з вокальної педагогіки, ми дійшли висновку, що без застосування здоров'язберігаючих технологій у процесі вокально-фахової підготовки неможливий подальший розвиток співацького голосу здобувача освіти. Крім основного етіологічного сенсу – перенапруження голосового апарату в різних формах, у розвитку професійних захворювань голосового апарату здобувачів освіти велике значення мають специфічні умови вокальних занять, а саме:

- нервово-емоційне напруження у процесі відтворення вокального твору;
- підвищена інтенсивність навколишнього фонового шуму;

- недосконала акустика навчальних і концертних приміщень;
- перепади температури навколишнього середовища;
- підвищена запиленість або сухість повітря.

Звертаємо особливу увагу на професійні захворювання гортані під час недотримання гігієни співацького голосу (куріння, алкоголь) та запальні захворювання порожнини носа й горла. Зокрема, суттєву роль відіграє алергічне захворювання в людини. Винятковий вплив на співацький процес здійснюють втома і психогенна травма.

У зв'язку з тим, що фахова діяльність майбутнього вчителя музичного мистецтва пов'язана з активним використанням голосового апарату, згодом відбувається швидка стомлюваність співацького голосу. Зауважимо, що звучання співацького голосу в неповному діапазоні гіршає, відчувається сухість, «першіння» в горлі, відбуваються різні розлади в голосі до повної охриплості (афонії) тощо.

Професійні захворювання голосового апарату розділяються на:

органічні – анатомічні зміни будови периферичного відділу голосового апарату або його центрального відділу;

функціональні порушення – дистонії, розлади звукоутворення у формі послаблення діяльності голосових складок (змикання, спазми), фонастенії (неврозу голосового апарату) (*Професійні захворювання голосового апарату*).

Таким чином, проаналізувавши різні джерела, можемо запропонувати класифікацію здоров'язберігаючих технологій для вдосконалення вокально-фахової підготовки здобувачів освіти педагогічних університетів, а саме:

– за раціональною організацією вокального навчання і виховання з урахуванням статевих і вікових особливостей, індивідуального підходу та гігієнічних норм;

– за оздоровчим спрямуванням вокальних занять на зміцнення голосового апарату, підвищення ресурсного потенціалу співацького голосу – включення фізичної підготовки, фізіотерапії, фітотерапії, ароматерапії, дихальної гімнастики, крапкового масажу;

– за просвітницько-оздоровчим спрямуванням вокальних занять – опанування гігієнічних норм, формування життєвих навичок, вокальної стресостійкості, профілактика травматизму, зловживання психоактивними речовинами, статеве виховання.

Нами запропоновані здоров'язберігаючі технології, які можна реалізувати за рахунок відповідних тематичних приватних бесід на

індивідуальних вокальних заняттях; включення відповідних тем до дисциплін вокально-фахового циклу; введення до варіативної частини навчального плану нових предметів; організації факультативного навчання, проведення конференцій за означеною тематикою, написання курсових і магістерських робіт, дотичних означеній проблематиці, проведення творчих заходів тощо.

Вважаємо, що основним завданням удосконалення вокально-фахової підготовки здобувачів освіти в педагогічних університетах є виховання культури здоров'я голосу, тобто таких особистісних якостей, які змогли би сприяти збереженню і зміцненню здоров'я співацького голосу, формуванню уявлень про здоровий голосовий апарат як фахову цінність. А для зазначених якостей потрібно сформуванню мотивацію на ведення здорового способу життя, до підвищення відповідальності за особисте здоров'я голосу та його здоров'я в майбутніх учнів.

ЛІТЕРАТУРА

- Бойченко, Т. (2005). Валеологія – мистецтво бути здоровим. *Здоров'я та фізична культура*, 2, 1-4 (Boichenko, T. (2005). Valeology is the art of being healthy. *Health and Physical Education*, 2, 1-4).
- Ващенко, О., Свириденко, С. (2006). Готовність вчителя до використання здоров'язберігаючих технологій у навчально-виховному процесі. *Здоров'я та фізична культура*, 8, 1-6 (Vashchenko, O., Sviridenko, S. (2006). Teacher's willingness to use health technologies in the educational process. *Health and Physical Education*, 8, 1-6).
- Как научиться петь* (2002). М.: Благо (*How to learn to sing* (2002). М.: Good).
- Прохорова, Л. (2006). *Українська естрадна вокальна школа: навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів культури і мистецтв III-IV рівнів акредитації*. Вінниця: НОВА КНИГА (Prokhorova, L. (2006). *Ukrainian pop vocal school: textbook*. Vinnytsia: A NEW BOOK).
- Работнов, Л. (1932). *Основы физиологии и патологии голоса певца*. М.; Л.: Медгиз (Rabotnov, L. (1932). *Fundamentals of physiology and pathology of the singer's voice*. М.; L.: Medgiz).
- Стахевич, О. Г. (2002). *Основы вокальной педагогики. Ч. 1: Природно-научные теории сольного пения. Курс лекций*. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка (Stakhevych, O. G. (2002). *Fundamentals of vocal pedagogy. Part 1: Natural-scientific theories of solo singing. Course of lectures*. Sumy: Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko).
- Професійні захворювання голосового апарату*. Режим доступу: <https://oppb.com.ua/news/profesiyni-zahvoryuvannya-golosovogo-aparatu> (*Occupational diseases of the vocal apparatus*. Retrieved from: <https://oppb.com.ua/news/profesiyni-zahvoryuvannya-golosovogo-aparatu>)

РЕЗЮМЕ

Гуральник Наталья, Тоцкая Людмила, Сяофен Го. Здоровьесберегающие технологии как средство усовершенствования вокально-специальной подготовки соискателей образования в педагогических университетах.

В представленной статье рассматривается проблема обновления технологии обучения вокалу в условиях модернизации арт образования. Цель

состоит в раскрытии непосредственной зависимости успешности этого процесса в учреждениях высшего образования от системы специальной подготовки будущих учителей музыкального искусства. В частности, вокально-специальной подготовки соискателей образования в педагогических университетах требует обновления форм и методов обучения на основе сохранения здоровья голосового аппарата будущих специалистов. Реализация этой цели требует решения сложных задач, которые связаны с повышением уровня специальной подготовленности за счет использования новейших технологий вокальной специальной подготовки. Оптимальная реализация профессиональной активности будущего учителя музыкального искусства в перспективе непосредственно зависит от результатов обращения педагогического внимания к сохранению здоровья голосового аппарата будущих специалистов.

Ключевые слова: *вокальная подготовка, голосовой аппарат, сохранение здоровья, специальные технологии, соискатели высшего образования.*

SUMMARY

Guralnyk Nataliia, Totska Liudmyla, Xiaofeng Guo. Health-saving technologies as a means of improving the vocal and occupational training of applicants for education in pedagogical universities.

The article under consideration reflects the issue of renewing the vocal training technologies under conditions of modernizing art education. The objective of the article is to reveal the essence and content of implementing health-saving technologies in the process of vocal and occupational training of pedagogical university students, as well as to define the straightforward relation of the success of this process in higher education institutions to the content of the future Musical Art teacher's occupational training technology. In particular, the vocal and occupational training of pedagogical university students requires renovating the teaching forms and methods in accordance with preserving health of the future expert's vocal apparatus. Implementation of this target demands solving of difficult issues referring to increasing the level of occupational efficiency on account of using innovative technologies of vocal and occupational training.

The vocal and occupational training specifics in higher education institutions demand shaping the high level of developing the vocal and technical complex of knowledge and skills, as well as the teachers' and future professionals' grasp of the principles of sound-producing process, the evolvement of vocal and music pitch pedagogical skills, in particular, obtaining the science and theoretical basis of vocal singing apparatus issues awareness. The optimal implementation of the future Musical Art teacher's occupational activeness has a potentially direct correlation with the results of focusing pedagogical attention on preserving health of the future professional's vocal apparatus.

It was identified that the question of implementing health-saving technologies in the process of pedagogical university students, i.e. the future Musical Art teachers' vocal and occupational training, was poorly revealed within the existing scientific-pedagogical research.

Scientists consider the health-saving technologies as implementing the appropriate teaching conditions, i.e. the adequacy of requirements, the absence of stressful situations at classes and outside an institution, the corresponding effective teaching and upbringing methodology. The optimal teaching process management is also taken into consideration in accordance with the singer's gender, age, individual characteristics, as well as the appropriate hygiene norms; the rationally organized movement regime.

It was notified that the essence of health-saving technologies comprises the following: complex evaluation of teaching and upbringing conditions enabling to preserve the current state of the student's training; shaping a higher health level, obtaining healthy lifestyle skills;

implementing the monitoring of individual development markers; prognosticating the possible health changes; conducting the corresponding psychological and pedagogical, correction and rehabilitation measures in order to secure a more successful teaching activity and its minimal physiological “cost”; perfecting the life quality of educational domain participants.

Thus, the key task of the enhancing the vocal and occupational training of pedagogical university students presupposes fostering the vocal apparatus’ health culture revealing personal features of each vocalist that may contribute not only to preserving and strengthening the singing voice health, but also to shaping the future expert’s idea of a healthy vocal apparatus as a physical and technological value. For obtaining and securing the effective functioning of the afore-mentioned characteristics, shaping additional motivation referring to leading a healthy lifestyle, as well as increasing responsibility for both personal vocal and the future learner’s vocal apparatus health, is essential.

Key words: *vocal training, vocal apparatus, health-saving, occupational technologies, university students.*

UDC 378

Olha Yeremenko

Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko
ORCID ID 0000-0001-9328-1726

Oleksii Koriakin

Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko
ORCID ID 0000-0002-3084-8796
DOI 10.24139/2312-5993/2021.08/288-298

TEENAGERS’ MUSICAL-AESTHETIC TASTE DEVELOPMENT AS A PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL PROBLEM

The publication highlights the problem of teenagers’ musical-aesthetic taste and its socio-pedagogical significance for the formation of the younger generation’s spirituality. It is emphasized that multidimensional concept of musical-aesthetic taste is studied by researchers in the context of development of musical perception, artistic needs, artistic and figurative thinking, etc. Musical-aesthetic taste is characterized as one of the norms of aesthetic perfection, which determines a person’s selectivity in relation to reality and art phenomena. Musical-aesthetic taste is determined by the level of interest, excitement, culture of the subject, his ability to assess the phenomena of musical art. It is established that musical-aesthetic taste is interpreted as a spiritual ability of an individual to invent the values of musical art, which can be traced in the individual assessment of aesthetic qualities of music, due to the dialectical combination of subjective and social evaluation.

Key words: *musical-aesthetic taste, teenagers, musical perception, aesthetic reality, musical art.*

Introduction. The growing need for a spiritually rich society, in particular for a spiritually developed and culturally self-sufficient younger generation is due to current trends not only in Ukraine but also in the political, economic, socio-cultural life of the majority of countries. These trends are connected, first of all, with the neglect of universal landmarks, ideals, tastes, preferences. In such circumstances, formation of aesthetic landmarks of the individual, which